

Mednarodna konferenca »Intelligence & Democracies in Conflict and Peace« Tel Aviv, 18.–19. 10. 2009

Mednarodno konferenco, posvečeno vprašanju vloge obveščevalnih služb in demokracije v času konfliktov in v obdobju miru, so pripravile mednarodna zveza za zgodovino obveščevalnih služb (International Intelligence History Association – IIHA), fundacija Konrada Adenauerja ter Begin Sadatov center za strateške študije (BESA) Univerze Bar-Ilan v Tel Avivu, kjer je konferenca tudi potekala.

Po uvodnih pozdravnih nagovorih dr. Shlomo Shpira, predavatelja na tej univerzi in predsednika IIHA ter dr. Larsa Haensla, predstavnika fundacije Konrada Adenauerja v Izraelu, ki jima je bila skupna ugotovitev, da mora obveščevalna služba služiti demokraciji, torej ljudem in ne državi, se je začel delovni program konference.

Konferenca je bila razdeljena na nekaj tematskih sklopov. Prvega z naslovom *Zgodnji začetki* je uvedla polkovnica Rose Mary Sheldon z vojaškega inštituta v Virginiji s prispevkom *Obveščevalna služba in demokracija v antični Grčiji*. Sledil ji je Yoaz Hendel iz BESA centra, ki je govoril o obveščevalnih dejavnostih v obdobju Heroda. Zaključni prispevek je imel Joris Gijsbergh z univerze v Nijmegnu o nizozemski obveščevalni službi in sledenju »močni demokraciji« v obdobju 1919–1951.

Drugi sklop z naslovom *Obveščevalna služba in demokratizacija* je začel dr. Dustin Dehez z inštituta za zunanjo in varnostno politiko iz Duesseldorfa z referatom *Vključevanje obveščevalne službe v reformiranje varnostnega sektorja*. Kot primer je navedel Subsaharsko Afriko, kjer je bil svetovalec v devetdesetih letih. Po koncu vojaških spopadov je prišlo v vsaki državi do vprašanja, kako vzpostaviti civilne varnostne institucije. Na tem področju sta se kot prevladujoča soočila dva modela in sicer kolonializem v predelu anglofonskih držav na eni in socializem na drugi strani, saj je bilo precej afriških držav socialističnih. Iz obeh »matic« pa izvirajo tudi zgledi organiziranja obveščevalnih služb – MI5, MI6 ali »spec-službe«. Dr. David Snead z univerze Liberty je kot naslednji referent govoril o prizadevanjih ZDA, da vržejo z oblasti Fidela Castra v letih 1959-1963. Svoj zanimivi prispevek, v katerem je poudaril, da je v ZDA vsak načrt obveščevalnih služb – tudi načrt za državni udar v »sosednji državi« – odvisen od vsakokratnega predsednika, ki ga potrdi ali ovrže. Zaključil je z ugotovitvijo, da če obveščevalne službe že načrtujejo nedemokratično akcijo, s katero naj bi razvile demokracijo, naj se vsaj potrudijo, da jim to uspe. V primeru Kube, kot vemo, jim namreč ni uspelo. Dr. Ital Sneh z univerze CUNY, strokovnjak za bibličistiko in judovsko zgodovino je govoril o obveščevalnih službah, pomanjkanju demokracije in posledicah mučenja na pri-

meru režima iranskega šaha Reze Pahlavija. Zadnji v tem sklopu je bil dr. Michael Peterson z DIA Maryland, ki je razkril vlogo vojaške obveščevalne službe ZDA v obrambi El Salvadorja v letih 1985–1992. Poudaril je, da Reaganova doktrina, ki je hotela spraviti komunizem z zahodne hemisfere ter »smrtne ekipe«, ki so bile na delu v Salvadorju, niso bili nedolžni, saj so za financiranje uporabljali tudi trgovino z narkotiki. V diskusiji po tem prvem dnevu se je izoblikovalo več mnenj kot vprašanj – od vpletenosti bivših nacistov v trgovino z narkotiki v južni Ameriki in njihove vloge pri vzpostavljanju povojne zahodnonemške obveščevalne službe (organizacije Gehlen) do dejstva, da so obveščevalce iranske obveščevalne službe SAVAK urili komunistični (sovjetski) inštruktorji in se je torej tudi na tem področju vzpostavljali režim ekvivalence, značilen za čas hladne vojne.

Naslednji dan se je konferenca nadaljevala s tretjo temo, posvečeno obveščevalnim službam in regionalni in globalni varnosti. Dr. Gustavo Diaz Matey iz Španije je govoril o teoriji obveščevalnih služb, kjer naj bi nov izraz »inteligare« pomenil obveščevalno službo kot kazalec demokracije. Dr. Yigal Shefy z univerze v Tel Avivu je predstavil afero Rotem iz leta 1960 in presenečenje v vojni leta 1973. Na podlagi analize afere Rotem je ob egiptovski zasedbi Sinaja leta 1960 izraelska obveščevalna služba napačno ocenila oziroma podcenila nasprotnike. Temo je zaključil ameriški polkovnik James Dillard (National Defense Intelligence College) s prispevkom o ameriški obveščevalni agenciji OSS (Office of Strategic Services), Hošimihu in vietnamskem boju za svobodo. V njem je poudaril, da je bil Hošiminh sodelavec OSS v boju proti Japoncem, da pa se je potem odločil za samostojno pot, ki ni bila več v skladu z ameriško, predvsem pa s Trumanovo politiko na območju Indokine.

Naslednji sklop je bil posvečen obveščevalnim službam in medijem. Začel ga je upokojeni nemški mornariški admiral Sigurd Hess, ki je govoril o nemški mornarici, nemški obveščevalni službi in medijih med letoma 1956 in 2006. Nemška obveščevalna služba BND (Bundesnachrichtendienst) je imela med novinarji, ki so delali v tujini 242 agentov, zato o kakšnem nepristranskem poročanju tiska vse do sedemdesetih let ne moremo govoriti. Razni dogodki na obveščevalnem področju, predvsem afere in njihova razkritja v tisku, pa so pomenili tudi spremembo zakonodaje, tako da ima danes zvezna obveščevalna služba poseben urad za obveščanje, ki skrbi za stik z mediji. Tudi polkovnica Miri Eisel, bivša svetovalka izraelskega premiera za medije, ki je govorila o odnosu med obveščevalnimi službami in mediji v Izraelu, je navedla svoj primer. Najprej je bila obveščevalka, zdaj pa je na razpolago drugi strani, torej medijem in je kot takšna v oči nekaterih prejšnjih kolegov najhujša izdajalka. Vse do poraza v vojni leta 1973 so mediji nekritično hvalili ves izraelski obveščevalni sistem. Nato pa so postali do njega izjemno kritični. Leta 2000 je prišlo do velikih sprememb, saj imata od druge intifade dalje obe obveščevalni službi Šabak in Mosad osebo za stike z javnostjo, danes pa ima vojaška obveščevalna služba celo urad za stike z javnostjo. V Izraelu uradno obstoji tudi cenzura, ki je zakonsko urejena in je cenzor podrejen ministrstvu za obrambo, zato so tudi novinarji kazensko odgovorni, da zadeve, ki so tajne, ne pridejo v javnost. Naslednji referent Hilmar-Detlef Brueckner je posegel v

zgodovino in prikazal, kako so francoski mediji vzpostavili javno podobo tajnega agenta s primerom časopisnega poročanja o vojni 1870, v kateri so francoski mediji poraz Francije pripisali tajnemu delovanju nemškega protiobveščevalnega oficirja. Medijsko poročanje o špijonaži je bilo tudi v Nemčiji tako uspešno, da so se v letih pred prvo svetovno vojno Nemci množično prijavljali za delo v obveščevalni službi. Kljub temu so Nemci to (kakor tudi drugo) svetovno vojno izgubili. Amir Rapaport iz BESA centra je s prispevkom Medijsko pokrivanje obveščevalnih operacij v Izraelu zaključil to temo konference.

Po kosilu se je nadaljevala konferenca s temo o parlamentarnem nadzoru in odgovornosti. Začel jo je dr. David Robarge, vodja zgodovinskega oddelka ameriške obveščevalne agencije, ki je predstavil referat CIA in javna odgovornost. Po njegovem mnenju je CIA najbrž najbolj odprta in javno prepoznavna tajna služba. Za to pa ima zasluge ameriška zakonodaja in ustroj oblasti ZDA. Dejstvo, da se mora za svoje dejavnosti CIA zagovarjati pred Kongresom in da so za ta postopek mnogokrat »zaslužni« mediji, potrjuje tezi, da so, vsaj v Ameriki, mediji četrta veja oblasti. Seveda se mora zagovarjati predvsem zaradi neuspešnih operacij, kot je bil recimo Prašičji zaliv. Poraz agencije sta pomenila poraz v Vietnamu in konec hladne vojne. Raziskovalno novinarstvo je z afero Watergate in Iran-contra povzročilo ne le slabo medijsko podobo agencije, ampak tudi odstop njenih direktorjev oziroma celo predsednika Nixona. Tudi dogodki po 11. septembru 2001 so predmet javne obravnave predvsem v smislu ali jih ne bi bilo možno preprečiti. Dr. Wolfgang Krieger z univerze v Marburgu je govoril o nemški obveščevalni službi in parlamentarnem nadzoru. Parlamentarni nadzor se je pričel z vstopom Nemčije v NATO. Pri obveščevalni službi BND pa je bilo ravno obratno, saj je organizacija Gehlen kot njena predhodnica nastala kadrovske iz samih bivših nacistov – torej ljudi, ki so se jim v vojski hoteli in morali izogniti. Da so se izognili parlamentarnemu nadzoru, so obveščevalno službo podredili vladi, pri čemer je Richard Gehlen ostal na čelu nove službe (s starimi kadri, ki so ostali zaupniki ali informatorji, če že niso ostali zaposleni v njej) vse do leta 1968. Do spremembe je prišlo šele v osemdesetih letih po padcu berlinskega zidu, koncu hladne vojne in združitvi obeh Nemčij in šele po letu 2001 je bila zakonodaja ustrezno spremenjena. Dr. Sebastian Laurent z univerze v Bordeauxu je govoril o francoski obveščevalni službi v času Pete republike. Opozoril je, da v Franciji ni nobenega zakona o obveščanju in da izvršna oblast že dolgo ne dovoli nobenih objav o obveščevalni dejavnosti. Tudi padec Nemške demokratične republike ni pomenil nobenih sprememb na tem področju, pripravljajo pa se zakonodajne osnove za spremembo na tem področju. Zadnji v tem tematskem sklopu je govoril Stuart Farson z univerze Simona Fraserja o vplivu protiteroristične vojne na muslimane v Kanadi. Poudaril je odgovornost izvršne oblasti pri obravnavi posameznikov, saj imajo tudi tisti, ki so osumljeni najhujših dejanj v demokratičnih državah pravico do spoštovanja osebnosti, kar pa se v primeru obravnave proti muslimanom, osumljenim sodelovanja pri dogodkih 11. septembra ni spoštovalo.

Zadnja tema konference je bila posvečena obveščevalnim strukturam in kriznemu menedžmentu. Začel jo je dr. Philip Davies z univerze Brunel, ki je govoril o

nalogah in koordinacijah britanske in ameriške obveščevalne skupnosti. Upokojeni polkovnik Virendra Verma, predavatelj na univerzi Jawaharlaha Nehruja je govoril o vlogi obveščevalnih služb pri sprejemanju odločitev v Indiji. Poglavlje je zaključil Hillel Frisch z BESA centra, ki je govoril o palestinskih obveščevalnih službah.

Po posvetovanju je bila okrogla miza z naslovom Učimo se iz zgodovine obveščevalnih služb, ki jo je vodil Shlomio Shpiro, udeležili pa so se je poleg nekaterih refrentov tudi brigadni general Ephraim Lapid, bivši vodja izraelske vojaške obveščevalne službe in Jens Weneger, mladi raziskovalec, avtor knjige o organizaciji Gehlen. General Lapid je poudaril, da je Izrael zelo majhna država, obkrožena s sovražniki. V petdesetih letih, kar država obstoja, so imeli v petindvajsetih letih štiri vojne s sosedi. Največ, kar so se iz tega naučili pa je bilo, da z dobrimi obveščevalnimi informacijami preprečiš presenečenja, ki so bila sprva za Izrael zelo neprijetna, dokler se jih niso naučili predvideti. Tako so od yom-kipurske vojne leta 1973 njihovi naporu posvečeni preprečevanju terorizma, katerega cilj ni država ampak civilno prebivalstvo. Njegov cilj je prizadeti moralo ljudi, kar pa jim doslej, kot ocenjujejo, še ni uspelo.

Po večerji je bil redni letni sestanek članov IIHA, katerega sklep je bil, da bo naslednje mednarodno srečanje spet v Nemčiji in sicer v aprilu leta 2010.

V torek 20. oktobra je bila za tiste člane konference, ki so imeli referate in za člane IIHA, ki so to želeli, še strokovna ekskurzija v Jeruzalem pod vodstvom direktorja Malam, generala Dudu Tsura. Ekskurzija ni bila namenjena ogledu turističnih znamenitosti ampak strateškega ogleda stanja na terenu na Zahodnem bregu, zidu in drugih varnostnih posebnosti v tem delu države. Po delovnem kosilu, ki ga je ob zaključku priredil center Konrada Adenauerja, smo se odpravili še v Gillot, severno od Tel Aviva, kjer smo obiskali Malam – izraelski spominski center in muzej protiterorizma, ki se nahajata v centru, kjer urijo vojaške obveznike za opravljanje obveščevalnih nalog. V tem centru tudi zaznamujejo z napisom na spominskem kamnu vse padle in umrle člane obveščevalnih organizacij od leta 1948. Ob napisu Shaika Dana, obveščevalca z Edom Brajnikom sem na kratko predstavila njuno sodelovanje s povzetkom referata, pripravljenega za posvet. V samem protiterorističnem informativnem centru smo imeli nato v dodatni temi z naslovom Izraelska obveščevalna služba in njeni nauki iz zgodovine priložnost slišati obveščevalne izkušnje najvišjih obveščevalnih voditeljev iz Izraela. Govorili so Avi Dichter, bivši vodja Šabaka in trenutni minister za notranje zadeve, ambasador Efraim Halevy, bivši šef Mosada in Shlomi Gazi bivši šef vojaške obveščevalne službe. Pogovor je vodil in zaključil Shlomo Shpiro.

Ljuba Dornik Šubelj